

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 26 kwietnia 2019 r.

Poz. 2901

Elektronicznie podpisany przez:
Milena Pigdanowicz-Fidera; DUW we Wrocławiu
Data: 2019-04-26 13:31:06

UCHWAŁA NR VI/35/2019 RADY GMINY ZAWONIA

z dnia 6 marca 2019 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Zawonia na lata 2018-2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 2067), Rada Gminy Zawonia uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się zaopiniowany pozytywnie przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Program Opieki nad Zabytkami Gminy Zawonia na lata 2018-2021, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Zawonia.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie 14 dni po publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy:
G. Ogrodowicz-Nitka

Załącznik do uchwały Nr VI/35/2019

Rady Gminy Zawonia

z dnia 6 marca 2019 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Zawonia na lata 2018-2021

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY ZAWONIA

NA LATA 2018 - 2021

ZAWONIA 2018

SPIS TREŚCI

	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	7
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	9
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	13
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	13
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	14
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	14
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	16
5.2.1 Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego.....	16
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego....	17
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	18
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	18
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych, dla których założono karty adresowe gminnej ewidencji zabytków.....	19
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	25
6.4. Zabytki archeologiczne.....	25
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	28
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	28
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	37
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	39

9. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	47
9.1. Gminna ewidencja zabytków.....	47
9.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	48
9.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	48
9.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	49
9.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	52
10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	52
11. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	53
12. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	54

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Zawonia na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejskowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Zawonia została utworzona w 1982 r., jest gminą wiejską położoną w środkowo-wschodniej części województwa dolnośląskiego, we wschodniej części powiatu trzebnickiego. Miejscowość Zawonia, siedziba władz samorządowych i zarazem lokalny ośrodek handlowo – usługowy oraz kulturalny dla mieszkańców gminy, położona jest w odległości 27 km na północny wschód od Wrocławia i w odległości 9 km od Trzebnicy. W latach 1975 – 1998 gmina była położona w województwie wrocławskim.

Powierzchnia gminy wynosi 118 km², co stanowi 11,5% powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują 56 % jej powierzchni, stąd funkcją wiodącą gminy jest rolnictwo, a tereny leśne 37,6 %, (wskaźnik znacznie powyżej średniej lesistości krajowej, wojewódzkiej i powiatowej), położone głównie w północnej części gminy, w tym objęte ochroną prawną użytek ekologiczny *Polana Grochowska* i w okolicach miejscowości Czeszów fragment obszaru ochrony siedlisk, należący do sieci NATURA 2000 PLH020093 „*Skoroszowskie Łąki*”.

Gmina zamieszkiwana jest przez 5874 mieszkańców (wg GUS 2016 r.) Gęstość zaludnienia wynosi 50 M/km². Największym ośrodkiem osadnictwa jest

stolica gminy, Zawonia, zamieszkiwana przez ok.1260 mieszkańców. Strukturę osadniczą tworzy 25 wsi sołeckich: Budczyce, Cielętniki, Czachowo, Czeszów, Głuchów Dolny, Grochowa, Kałowice, Ludgierzowice, Miłonowice, Niedary, Pęciszów, Pomianowice, Prawocice, Pstrzejowice, Radłów, Rzędziszowice, Sędzice, Skotniki, Stanięcice, Sucha Wielka, Tarnowiec, Trzęsowice, Zawonia, Złotów, Złotówek, obejmujące 28 miejscowości.

Gmina sąsiaduje:

- od północnego wschodu i północy z gminami Krośnice i Milicz (powiat milicki),
- od zachodu i od południowego - zachodu z gminą Trzebnica (powiat trzebnicki),
- od południa z gminą Długołęka (powiat wrocławski),
- od wschodu z gminą Dobroszyce (powiat oleśnicki).

Jednostki osadnicze łączy sieć dróg gminnych oraz 11 odcinków dróg powiatowych. Przez tereny gminy wiedzie droga wojewódzka nr 340 relacji Oleśnica – Trzebnica – Wołów – Ścinawa – Lubin.

Według podziału fizyczno-geograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionów Obniżenie Milicko-Głogowskie i Wał Trzebnicki, w obrębie mezoregionów Wzgórza Trzebnickie i Kotlina Żmigrodzka, które zadecydowały o jej wyraźnym podziale na część północną i południową, o odmiennych warunkach przyrodniczych. Urozmaicona rzeźba terenu została ukształtowana w czasie zlodowacenia środkowopolskiego, jego najstarszego stadiału Warty. Południową część gminy zajmują wzgórza moreny czołowej z najwyższym punktem na terenie gminy pomiędzy Skotnikami a Miłonowicami, na wysokości 241,5 m n.p.m. Wzgórza morenowe obniżają się w kierunku północnym, przechodząc w tereny równinne, silnie zalesione. Powierzchnia terenu wznosi się tutaj do wysokości 140 m. n. p. m., z niewielkimi spadkami. Gmina położona jest w dorzeczu Odry, na terenie zlewni rzeki Baryczy (prawobrzeżny dopływ Odry), tylko niewielki fragment południowo-wschodniej części gminy należy do zlewni rzeki Widawy (Jagodna w rejonie wsi Rzędziszowice). Główną rzeką, płynącą równoleżnikowo ze wschodu na zachód przez północną część gminy, jest Sasicznica (nazywana Sieczką), będąca lewobrzeżnym dopływem Baryczy. Znajdują się też inne ciekі, z których do większych należą: Mleczna, Zdrojna, Głęboki Rów, Grochówka, Kuźniczanka, Założna, Jagodna. Do wód powierzchniowych należy także rozbudowany system rowów i stawów hodowlanych, głównie w okolicach miejscowości Czeszów

i Trzęsawice. Na terenie gminy występują udokumentowane zasoby pospolitych surowców mineralnych – złoża Czeszów, Sucha Wielka, Tarnowiec, Rzędziszowice, których eksploatacji zaniechano. Największe znaczenie gospodarcze wśród kopalin mają złoża gazu ziemnego, występujące w północnej części gminy w rejonie wsi Czeszów i Trzęsowice– „złoże Czeszów”. Jest ono eksploatowane, został dla niego ustanowiony obszar i teren górniczy.

Ślady osadnictwa pradziejowego na terenie gminy sięgają środkowej epoki kamienia – mezolitu, dokumentują to badania i znaleziska archeologiczne. Wzrost osadnictwa nastąpił w okresie wczesnośredniowiecznym. Dokumentem źródłowym, w którym wymieniane są miejscowości dzisiejszej gminy - Rzędziszowice i Skotniki - należące wówczas do biskupstwa wrocławskiego, jest bulla papieża Hadriana IV z 1155 r. Natomiast w dokumentach z XIII w., dotyczących nadań od księcia Henryka Brodatego dla klasztoru cysterek w Trzebnicy, wymieniane są liczne miejscowości, obejmujące ponad połowę terenu gminy. Należały one do klasztoru aż do 1810 r., do czasu jego sekularyzacji przez zaborcę pruskiego. Dotyczy to też miejscowości Sawona /Zawonia, o której dokumenty wzmiankują w 1236 r., zaś w 1257 r. Henryk III Biały wydał dokument uprawniający do lokacji miasta na prawie niemieckim, nie został on jednak nigdy zrealizowany, gdyż stanowiłby konkurencję dla klasztornej Trzebnicy. Dzieje tych terenów, leżące w średniowieczu na pograniczu księstw wrocławskiego i oleśnickiego, związane były z walkami między książętami dzielnicowymi, w późniejszych wiekach z wojnami na tle religijnym. Szczególnie swoje piętno odcisnęła wojna trzydziestoletnia w XVII w. i towarzyszące jej zarazy, powodujące zniszczenia i wyludnienie wielu miejscowości. Kolejne zniszczenia przyniosły osiemnastowieczne wojny śląskie między królestwem pruskim, a cesarstwem austriackim, które doprowadziły do przejęcia tych terenów przez Prusy i zniemczenia ludności. Wiek XIX jest okresem podniesienia poziomu życia wsi, związanego z uwłaszczeniem chłopów, wzrostu budownictwa i zaludnienia. 27 lutego 1874 utworzono *Amtsbezirks Schawoine* dystrykt - powiat Zawonia, przemianowany 11 lutego 1936 r. na *Amtsbezirk Blüchertal* obejmujący wsie: Zawonia, Tarnowiec, Cielętniki, Niedary, Grochowa, *Pfaffenmühle* i majątek ziemski Tarnowiec, funkcjonujący do 1945 r., gdy tereny te spod okupacji niemieckiej wyzwoliły wojska radzieckie. Ludność niemiecka została wysiedlona, a jej miejsce zajęli polscy osadnicy i rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego

zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Zawonia na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace

konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia, co 2 lata, i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,

- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zmianami)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury

współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robot budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony

i opieki nad zabytkami,

- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa

w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego

Przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr XXXII/932/13 z dnia 28 lutego 2013 r. *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020* określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, wśród których uwzględniono zachowanie wartości środowiska kulturowego, kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

W przeprowadzonej analizie SWOT wskazano mocne strony regionu związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, m.in.:

- liczne zasoby zabytkowe, takie jak zespoły pałacowo-parkowe, obiekty sakralne, stanowiska archeologiczne,
- występowanie zabytków o znaczeniu międzynarodowym,
- relatywnie gęsta sieć miast z historyczną zabudową,
- górskie i podgórskie miejscowości turystyczne i uzdrowiskowe z charakterystyczną zabudową sanatoryjno-pensjonatową.

Wskazano również słabe strony regionu, wśród których wymienia się m.in. zły stan techniczny wielu zabytków, w tym architektury rezydencjonalnej.

Osiągnięcie założonych w *Strategii* celów prowadzone będzie w ośmiu kluczowych grupach zwanych Mikrosferami, wśród których dwie, „Zasoby” i „Turystyka” uwzględniają ochronę dziedzictwa kulturowego.

„Zasoby” – grupa działań zakładających podniesienie efektywności wykorzystania zasobów środowiska naturalnego i kulturowego regionu (w tym potencjału rozwiniętej, policentrycznej sieci osadniczej). Wśród priorytetów wymieniono „Ochronę i udostępnianie walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz kulturowych”, który ma być realizowany poprzez:

- wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury,
- opracowanie programu ochrony i wykorzystania najcenniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego przy włączeniu źródeł finansowania i odpowiedzialności za ich zachowanie,
- działania wspierające ochronę i zachowanie dziedzictwa niematerialnego.

„Turystyka” – grupa działań zakładających wykorzystanie walorów krajobrazowych, kulturowych i środowiskowych Dolnego Śląska dla zapewnienia rozwoju społecznego i gospodarczego regionu poprzez wzmocnienie przemysłu turystycznego, w szczególności w oparciu o dolnośląskie uzdrowiska. Wymienione priorytety: 4.1.1 „Wzmocnienie wizerunku regionu, zarówno na terenie kraju, jak i Europy, jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, otwartego na świat o nieprzeciętnych walorach przyrodniczych, kulturowych i uzdrowiskowych” i 4.1.2. „Udostępnienie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego” zakładają m.in.:

- przedsięwzięcia podnoszące jakość przestrzeni regionu, m.in. poprzez renowację obiektów zabytkowych i ochronę walorów środowiskowych oraz właściwe ich eksponowanie,
- projekty związane z rozważną adaptacją i wykorzystaniem obiektów zabytkowych do pełnienia nowych funkcji,
- projekty umożliwiające jak najszerze udostępnianie obiektów dziedzictwa kulturowego oraz zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego.

Perspektywa 2020 przyjęty został przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr XLVIII/1622/2014 z dnia 27 marca 2014 r. Dla ochrony i odnowy zasobów dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem ochrony zasobów przyrodniczo-krajobrazowych przyjęto następujące podstawowe kierunki i zasady zagospodarowania przestrzennego:

- 1) harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawę stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych, realizowane przy uwzględnieniu następujących zasad:
  - zachowania i odnowy walorów oraz cech krajobrazu kulturowego w miejscach o szczególnym znaczeniu dla tożsamości regionu,

- ochrony miejsc o wysokich wartościach kulturowych i przyrodniczo-krajobrazowych oraz zachowanej historycznej strukturze przestrzennej,
  - zintegrowanego podejścia do waloryzacji, ochrony i zagospodarowania przestrzennego zasobów kulturowych;
- 2) ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych, realizowana przy uwzględnieniu następujących zasad:
- uwzględniania w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji zasobów dziedzictwa kulturowego, wymagających szczególnej ochrony ich wartości kulturowych i krajobrazowych,
  - prowadzenia kompleksowych rewitalizacji zespołów zabytkowych z możliwością wprowadzania nowych funkcji do obiektów zabytkowych,
  - eksponowania w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych i ochrony wglądów na nie,
  - ochrony obiektów ujętych w rejestrach i ewidencjach zabytków, w tym zwłaszcza obiektów usługowych, produkcyjnych, a także dworców i przystanków kolejowych oraz wiaduktów i tuneli,
  - ochrony stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

CZACHOWO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac nr 2, pocz. XIX w., k. XIX w., pocz. XX w.,
Rejestr zabytków nr A/3634/422/W z dnia 30.09.1978 r.
- b. park, 2 poł. XIX w.
Rejestr zabytków nr A/3634/422/W z dnia 30.09.1978 r.

GŁUCHÓW DOLNY

- PAŁAC, 2 poł. XVIII w., k. XIX w.,
Rejestr zabytków nr A/1154 z dnia 06.03.2009 r.

RZĘDZISZOWICE

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac nr 13, 1880-1890 r.,
Rejestr zabytków nr A/3630/611/W z dnia 12.06.1987 r.
- b. park, pocz. XIX w. - k. XIX w.
Rejestr zabytków nr A/3631/583/W z dnia 27.12.1984 r.

SĘDZICE

PARK DWORSKI, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A/3629/556/W z dnia 27.12.1984 r.

SUCHA WIELKA

ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-FOLWARCZNE WRAZ Z OGRODAMI

GOSPODARCZYMI, XVIII-XX w.

Rejestr zabytków nr A/3627/726/W z dnia 18.12.1996 r.

PARK PAŁACOWY, k. XVIII – pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr A/3628/582/W z dnia 27.12.1984 r.

ZAWONIA

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. JADWIGI, 1689-1696 r.

Rejestr zabytków nr A/3643/1724 z dnia 20.06.1966 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. sala widowiskowa, 1798-1800 r.

Rejestr zabytków nr A/3644/1725 z dnia 20.06.1966 r.

ZŁOTÓW

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. JÓZEFA OBLUBIEŃCA, 1754 r.

Rejestr zabytków nr A/3639/1041 z dnia 23.01.1964 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości, dla których założono karty adresowe gminnej ewidencji zabytków**BUDCZYCE**

DOM NR 5, ok. 1920 r.

CIELEŃNIKI

STODOŁA w zagrodzie nr 1, pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 7, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 9:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 11:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

DOM NR 13, ok. 1910 r.

ZAGRODA NR 14:

a. dom, 1913 r. (dawny zajazd, gospoda),

b. budynek gospodarczy, 1913 r.,

c. stodoła, 1913 r.

ZAGRODA NR 19:

a. dom, ok. 1910 r.,

b. budynek gospodarczy, 1921 r.

CZACHOWO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac nr 2, pocz. XIX w., k. XIX w., pocz. XX w.,

b. oficyna nr 1, 1850-1860 r., 1909 r.,

c. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,

d. obora, pocz. XX w.,

e. park, 2 poł. XIX w.

DOM NR 4, pocz. XX w.

DOM NR 10, 1923 r.

DOM NR 11, ok. 1915 r.

DOM NR 16 a - b - c, ok. 1905 r.

CZESZÓW

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Konopnickiej:

a. kościół par. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, 1902 r.,

b. brama, 1902 r.,

c. cmentarz przykościelny, pocz. XX w.

ul. Kasztanowa

DOM NR 5, ok. 1920 r.

DOM NR 7, ok. 1920 r.

ul. Konopnickiej

DOM NR 2, ok. 1920 r.

DOM NR 4, ok. 1930 r.

SZKOŁA NR 18, pocz. XX w.

ul. Leśna

DOM, ob. plebania nr 3, ok. 1920 r.

ul. Milicka

DOM NR 12, pocz. XX w.

ul. Piaskowa

DOM NR 6, ok. 1920 r.

DOM NR 13, 1923 r.

ul. Sosnowa

ZAGRODA NR 5:

- a. dom, l. 20-30 XX w.,
- b. budynek gospodarczy, l. 20-30 XX w.

ul. Topolowa

DOM NR 1, l. 20 XX w.

ul. Zawońska

MŁYN, ob. hotel nr 7, 1830 r., 2010-2011 r.

GŁUCHÓW DOLNY

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac nr 11, 2 poł. XVIII w., k. XIX w.,
- b. budynek mieszkalno-gospodarczy nr 8, 1900-1910 r.,
- c. budynek gospodarczy nr 8, 1900-1910 r.,
- d. oficyna nr 9, XIX/XX w.,
- e. budynek gospodarczy nr 9, XIX/XX w.,
- f. park, poł. XIX w.

GROCHOWA

ZESPÓŁ TARTAKU:

- a. dom nr 8, pocz. XX w.,
- b. budynek produkcyjny, ob. magazyn nr 6, ok. 1910 r.

KOPIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 4/1, 1 poł. XIX w., pocz. XX w.,
- b. dom nr 4/2, ok. 1915 r.,
- c. spichlerz nr 4/2, ok. 1915 r.,
- d. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,
- e. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,
- f. park, poł. XIX w.

LUDGIERZOWICE

DWÓR NR 13, XVII/XVIII w., XIX w.

MIŁONOWICE

ZESPÓŁ DWORSKI DOLNY:

- a. oficyna nr 15/2, ok. 1910 r.,
- b. budynek gospodarczy (15/2), ok. 1910 r.,
- c. budynek gospodarczy (15/2), ok. 1910 r.,
- d. spichlerz, 1898 r.,
- e. obora, pocz. XX w.,
- f. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,

g. park, XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI GÓRNY:

a. willa nr 15/9, ok. 1920 r.,

b. budynek gospodarczy, ok. 1920 r.,

c. park, XIX/XX w.

DOM NR 5, ok. 1910 r.

DOM NR 15/6, 1906 r.

NIEDARY

SZKOŁA, ob. dom nr 12, ok. 1910-1920 r.

PĘCISZÓW

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom zarządcy nr 4, ok. 1870 r.,

b. stodoła, pocz. XX w.,

c. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 10, ok. 1915 r.

POMIANOWICE

DOM NR 1 a/b, ok. 1930 r.

WILLA NR 2 a/b, ok. 1925 r.

ZAGRODA NR 3:

a. dom, ok. 1930 r.,

b. stodoła, ok. 1930 r.

PRAWOCICE

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom nr 1, pocz. XX w.,

b. obora, pocz. XX w.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 3, pocz. XX w.

RZĘDZISZOWICE

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac nr 13, 1880-1890 r.,

b. dom ogrodnika, 1900-1910 r.,

c. budynek mieszkalno-gospodarczy nr 13/4, pocz. XX w.,

d. dom nr 13/3, k. XIX w.,

e. dom nr 13/5, pocz. XX w.,

f. dom nr 13/7, k. XIX w.,

g. spichlerz, ok. 1880 r.,

h. obora, ok. 1910 r.,

i. stodoła, magazyn, pocz. XX w.,

j. brama, pocz. XX w.,

k. park, pocz. XIX w. - k. XIX w.

DOM NR 2, ok. 1880 r.

DOM NR 11, pocz. XX w.

SĘDZICE

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 31 a- b- c- d, 1 poł. XIX w.,

b. dom nr 32, ok. poł. XIX w.,

c. obora, XIX w.,

d. stodoła, pocz. XX w.,

e. gorzelnia nr 30/1, 2 poł. XIX w.,

f. park, 1 poł. XIX w.,

DOM NR 1, XIX/XX w.

DOM NR 4, ok. 1915 r.

SKOTNIKI

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 16, 1 poł. XIX w., 1937 r.,

b. ogrodzenie z bramą, ok. 1937 r.,

c. park, XIX w.

DOM LUDOWY, ob. świetlica nr 1, ok. 1930 r.

DOM NR 3, pocz. XX w.

DOM NR 9, ok. 1860 r.,

DOM NR 13, k. XIX w.

SUCHA WIELKA

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac nr 11, 4 ćw. XVIII w., XIX w., pocz. XX w.,

b. oficyna nr 11 a, ok. poł. XIX w.,

c. dom nr 3, ok. 1910 r.,

d. obora, ob. budynek gospodarczy, ok. 1910 r.,

e. budynek gospodarczy, 2 poł. XIX w.,

f. obora, ok. 1860 r.,

g. obora, XIX/XX w.,

h. chlew, 2 poł. XIX w.,

i. gołębnik, 4 ćw. XVIII w.,

j. mur graniczny, 4 ćw. XVIII w., XIX w.,

k. ogrody gospodarcze, XIX w.,

l. park, k. XVIII – pocz. XX w.

DOM NR 5, pocz. XX w.

KUŹNIA w zagrodzie nr 8, pocz. XX w.

DOM NR 18, ok. 1910 r.

TARNOWIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. wolarnia, ob. dom nr 81/83, ok. 1840 r.,

b. dom nr 79, ok. 1890 r.,

c. dom nr 84, poł. XIX w.,

d. dom nr 92, k. XIX w.,

e. suszarnia/stodoła, k. XIX w.,

f. suszarnia/stodoła, k. XIX w.,

j. obora, k. XIX w.,

k. obora, ok. 1920 r.,

l. spichlerz, ok. 1900 r.,

DOM NR 80, 1 ćw. XX w.

DOM NR 87, k. XIX w.

ZAWONIA

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Trzebnicka:

a. kościół par. p.w. św. Jadwigi, 1689-1696 r.,

b. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVI w.

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Szkolna 1:

a. kościół ewangelicki, ob. sala widowiskowa, 1798-1800 r.,

b. cmentarz ewangelicki, ok. 1800 r.

ul. Milicka

DOM NR 6/8, ok. 1870 r.

ul. Oleśnicka

DOM NR 3, ok. 1880 r.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 29 b, k. XIX w.

DOM NR 43, ok. 1890 r.

ul. Szkolna

MŁYN NR 10, 1892 r.

ul. Wrzosowa

DOM NR 6 a, ok. 1910 r.

DOM NR 9, ok. 1915 r.

ul. Zielona

DOM NR 1, ok. 1925 r.

ZŁOTÓW

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół fil. p.w. św. Józefa Oblubieńca, 1754 r.,

b. cmentarz przykościelny, XIV w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DOMU LUDOWEGO:

a. dom ludowy, ob. świetlica nr 34, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 5:

a. dom, ok. 1910 r.,

b. stodoła, ok. 1910 r.

DOM NR 31, 1810 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 33, pocz. XX w.

DOM NR 43, ok. 1920 r.

DOM NR 51, pocz. XX w.

DOM NR 69, ok. 1910 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Zawonia do rejestru zabytków wpisane są dwa zespoły zabytków stanowiące wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

Wyposażenie kościoła fil. p.w. św. Józefa Oblubieńca z Złotowie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 344/427/1-9 na podstawie decyzji z dnia 13 stycznia 1981 r. (9 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z 2 poł. XVIII w., ambona z 2 poł. XVIII w., prospekt organowy z 1773 r., empora z 2 poł. XVIII w., kamień z inskrypcją „1754 d.1 May”.

Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Jadwigi Śląskiej z Zawoni wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B/2146/1-14 na podstawie decyzji z dnia 17 czerwca 2011 r. (14 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z obrazami i rzeźbami, ołtarz boczny z XIX/XX w., prospekt organowy (k. XVIII w.) wraz z instrumentem muzycznym (ok. 1883 r.), ambona z poł. XVIII w., późnobarokowa chrzcielnica z 2 poł. XVIII w.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska

konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne, dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne, dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

Obszar gminy Zawonia został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe. Należy jednak pamiętać, że baza

danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 148 stanowisk archeologicznych. Do rejestru zabytków wpisane zostały następujące stanowiska archeologiczne:

- 1) kurhany (4 sztuki) z wczesnej epoki brązu w Ludgierzowicach pod nr rejestru 276/Arch decyzją z dnia 19.04.1967 r.,
- 2) kurhany (3 sztuki) z wczesnej epoki brązu w Niedarach pod nr rejestru 277/Arch decyzją z dnia 19.04.1967 r.,
- 3) grobla średniowieczna z XIV w. w Zawoni pod nr rejestru 295/Arch decyzją z dnia 25.09.1967 r.,
- 4) osada wczesnośredniowieczna z XII-XIII w. w Zawoni pod nr rejestru 140/Arch decyzją z dnia 03.09.1965 r.,
- 5) osada wczesnośredniowieczna z VI-VIII w. w Zawoni pod nr rejestru 299/Arch decyzją z dnia 02.02.1968 r.,
- 6) osada wczesnośredniowieczna z XII w. w Zawoni pod nr rejestru 294/Arch decyzją z dnia 02.02.1968 r.,
- 7) osada wczesnośredniowieczna w Zawoni pod nr rejestru 289/Arch decyzją z 1969 r.,
- 8) osada wczesnośredniowieczna z XII-XIII w. w Zawoni pod nr rejestru 414/Arch decyzją z dnia 15.04.1969 r.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stanowiska archeologiczne są obiektami dziedzictwa szczególnie narażonymi na zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe,
- budowa dróg, sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefach ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Natomiast stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Zawonia zostało przyjęte Uchwałą Nr XXVI/182/2009 Rady Gminy Zawonia z dnia 26 listopada 2009 r. ze zmianami.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające

z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I „Uwarunkowania rozwoju”, w rozdz. 4. „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” zamieszczono wykazy zabytków nieruchomych, ruchomych i stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru oraz ujętych w ewidencji zabytków.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego przedstawiono w części II „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, rozdz. 17 „Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”. Na wstępie określono ogólne kierunki ochrony środowiska kulturowego:

- wobec obiektów zabytkowych obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej,
- należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków,
- należy zachować oryginalną bryłę, kształt i geometrię dachu oraz stosować tradycyjne materiały budowlane,
- należy zachować lub odtworzyć historyczny detal architektoniczny, stolarkę okienną i drzwiową,
- chronić zachowany układ i wystrój wnętrz,
- stosować kolorystykę i materiały nawiązujące do tradycyjnych lokalnych rozwiązań,
- wszelkie działania inwestycyjne przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia konserwatora zabytków i uzgodnienia w przypadku obiektów ujętych w ewidencji.

W rozdz. 17.4. wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej

Strefa „A” obejmuje obiekty i tereny wpisane do rejestru zabytków, najstarszą zabudowę oraz powiązane z nią tereny, a także istotne elementy krajobrazu, które zostały zachowane w stanie nienaruszonym lub jedynie nieznacznie zniekształconym. W strefie tej zakłada się bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej, gospodarczej i usługowej. Działania konserwatorskie w strefie zmierzają do zachowania historycznego układu przestrzennego i konserwacji jego głównych elementów – rozplanowania, przebiegu ciągów komunikacyjnych, kompozycji wnętrz urbanistycznych, historycznych linii zabudowy i układów zieleni. Strefą „A” objęto fragmenty układów przestrzennych w miejscowościach:

Czachowo, Rzędziszowice, Sucha Wielka, Zawonia, Złotów, Czeszów, Głuchów Dolny.

W strefie "A" obowiązują ważniejsze wymagania konserwatorskie:

- 1) należy zachować historyczny układ przestrzenny, to jest rozplanowanie dróg, ulic, placów, miedz, historycznych zbiorników wodnych, przebieg linii zabudowy, kompozycji wnętrz urbanistycznych, kompozycję historycznej zieleni oraz poszczególnych elementów tego układu, to jest historyczne nawierzchnie ulic, placów i chodników, historyczne obiekty techniczne, zabudowę, małą architekturę i zieleni,
- 2) cenne obiekty historyczne, zniszczone lub uszkodzone należy odtworzyć lub poddać renowacji,
- 3) należy usunąć lub przebudować obiekty dysharmonizujące środowisko wizualne, w tym również napowietrzne linie elektroenergetyczne,
- 4) należy dostosować współczesną funkcję do wartości zabytkowych obiektów i terenów położonych w strefie przez nawiązanie do tradycji historycznej oraz wykluczenie wprowadzenia nowych uciążliwych funkcji, zasady te dotyczą również zieleni i zbiorników wodnych,
- 5) w przypadku nowych inwestycji należy preferować te z nich, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrzymania istniejących już relacji oraz pod warunkiem, że nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
- 6) należy dostosować nową zabudowę do historycznej kompozycji przestrzenno-architektonicznej w zakresie lokalizacji, skali, gabaryty rozplanowania, ukształtowania bryły, poziomu posadowienia parteru, kształtu wysokości dachu, użytych form architektonicznych, podmiotów architektonicznych, proporcji powierzchni murów, obszarów, detalu i kolorystyki, podziałów wewnętrznych okien i drzwi, użytych materiałów budowlanych (tradycyjne) oraz w nawiązaniu do historycznej zabudowy,
- 7) nowa zabudowa winna rygorystycznie powtarzać przebieg historycznej linii zabudowy, winna być kształtowana w oparciu o dostępne materiały ikonograficzne oraz w nawiązaniu do historycznej zabudowy,
- 8) lokalizacja nowej zabudowy na terenie zabytkowych zespołów dworskich, folwarcznych, możliwa jest wyłącznie w miejscu nie istniejących historycznych budynków lub jako wyłączone uzupełnienie czworoboku zabudowy z nawiązaniem do istniejących historycznych form,
- 9) należy wprowadzić zakaz zabudowy majdanów folwarcznych,

10) nowa zabudowa nie może dominować nad zabudową historyczną,
11) wszelkie zamierzenia i działania (w tym wszelkie zmiany form własności, funkcji obiektów, nieruchomości, przebudowy, rozbudowy i remontów, zagospodarowania terenu, wznoszenie nowych obiektów) na obszarze strefy „A” należy konsultować i uzgadniać z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Strefa „A” obejmująca historyczne założenia pałacowo - parkowe, kościelne wraz z cmentarzami, ruralistyczne, równoznaczna jest ze ścisłą strefą ochrony zabytków archeologicznych.

W zakresie ochrony zabytków archeologicznych obowiązują ustalenia jak dla stanowisk archeologicznych (rozdział 17.5).

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej

Strefa „B” obejmuje obszary, w których elementy dawnego układu przestrzennego miejscowości tzn. rozplanowane, kształt zewnętrzny zabudowy, a także jej powiązania z zielenią i krajobrazem zachowały się w stosunkowo dobrym stanie i całości stanowi wartość kulturową w skali lokalnej. Granice strefy należy formować w oparciu o historyczne zasięgi założeń wraz z przynależnymi działkami. Strefą „B” objęto znaczne części wsi lub fragmenty układu przestrzennego w następujących miejscowościach: Cielętniki, Czachowo, Czeszów, (2 strefy), Głuchów Dolny, Kałowice, Kopiec, Ludgierzowice (folwarki i parki), Pomianowice, Prawocice, Miłonowice (2 folwarki), Sędzice (założenie dworskie, folwark, park), Skotniki (folwark, dwór i park), Tarnowiec (folwark) oraz Zawonia.

Działalność konserwatorska w strefie „B” zmierza do zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim zabudowy, układu dróg, podziału i sposobu zagospodarowania działek. Zmierza też do restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektów.

W strefie „B” obowiązują następujące ważniejsze wymogi konserwatorskie:

- 1) należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego to jest rozplanowanie dróg, ulic i placów, linie zabudowy, kompozycje wnętrz urbanistycznych, kompozycje zabudowy, zespoły zabudowy, kompozycje zieleni oraz zachować historyczne nawierzchnie kamienne,
- 2) zaleca się obiekty o wartościach zabytkowych szczególnie uszkodzone i zniszczone poddać restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem

obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu i zachowaniem jego zabytkowego charakteru,

3) należy usunąć lub przebudować obiekty dysharmonizujące środowisko wizualne, w tym również napowietrzne linie elektroenergetyczne,

4) wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,

5) należy przyznać pierwszeństwo wszelkim działaniom odtworzeniowym i rewaloryzacyjnym zarówno w przypadku przyrodniczych elementów krajobrazu, jak i w stosunku do historycznej struktury technicznej, instalacji wodnych, sieci komunikacyjnych oraz obiektów zabytkowych,

6) należy preferować te inwestycje, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, że nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,

7) przy nowych inwestycjach oraz związanych z modernizacją, rozbudową, przebudową obiektów istniejących wymaga się nawiązania gabarytami, sposobem kształtowania bryły i użytymi materiałami elewacyjnymi do miejscowej tradycji architektonicznej, w przypadku rozbudowy istniejącego obiektu - po rozbudowie budynek powinien tworzyć spójną kompozycję z istniejącą całością (nie dotyczy obiektów dysharmonizujących),

8) nowa rozbudowa winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno - architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, użytych form architektonicznych, podziałów otworów okiennych i drzwiowych, materiału oraz przy nawiązaniu do historycznej zabudowy danej miejscowości,

9) nowa zabudowa nie może dominować nad zabudową historyczną,

10) w nowej zabudowie zaleca się stosowanie tradycyjnych materiałów dekoracyjnych oraz historyczny rodzaj pokrycia dachowego (dachówka, łupek),

11) kolorystyka obiektów winna uwzględniać walory estetyczne otoczenia jak i rozwiązania kolorystyczne występujące w zabudowie historycznej danej wsi,

12) należy wprowadzić wymóg uzgadniania z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków wszelkich działań inwestycyjnych (w tym zagospodarowania terenu), remontów, rozbudowy, przebudowy i modernizacji oraz zmiany funkcji obiektów nieruchomości (tylko w przypadku zabytkowych zespołów).

Strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego

Strefa „K” obejmuje tereny harmonijnego współistnienia krajobrazu przyrodniczego z historyczną zabudową lub obszary o wyglądzie ukształtowanym w wyniku działalności człowieka.

Działania konserwatorskie w strefie „K” obejmują restaurację zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ochronę krajobrazu naturalnego przestrzennie związanego z historycznym założeniem, ochronę zabudowy, form i sposobu użytkowania terenów takich jak: układ dróg, miedz, zadrzewień, alei, szpalerów, grobli, stawów, przebiegu cieków wodnych, z zaleceniem utrzymania wykształconego sposobu parcelacji gruntów i form użytkowania.

W strefie „K” obowiązują następujące wymagania konserwatorskie:

- 1) należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego i kompozycję zieleni,
- 2) wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
- 3) należy przyznać pierwszeństwo wszelkim działaniom odtworzeniowym i rewaloryzacyjnym zarówno w przypadku przyrodniczych elementów krajobrazu, jak i w stosunku do historycznej struktury technicznej, instalacji wodnych, sieci komunikacyjnych oraz obiektów zabytkowych,
- 4) należy preferować te inwestycje, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, że nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
- 5) formy inwestowania należy w maksymalnym stopniu ukierunkować na ich harmonijne wpisanie w otaczający krajobraz i w związku z tym należy wykluczyć realizację inwestycji wielkoobszarowych, jak również te, które wymagają znacznych przeobrażeń krajobrazu,
- 6) nowa zabudowa winna być zharmonizowana historyczną kompozycją przestrzenno - architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali bryły, materiału oraz nawiązywać do lokalnej historycznej tradycji architektonicznej,
- 7) należy utrzymać i chronić krajobraz przyrodniczy związany z historycznym założeniem urbanistycznym i ruralistycznym, na obszarze tym zaleca się usunięcie lub przebudowanie elementów dysharmonijnych, rekultywację terenów zniszczonych, a w przypadku wprowadzenia nowych elementów winny one

podnosić estetyczne wartości tych terenów i podkreślać ich związek przestrzenny z założeniem historycznym,

8) wszelkie zamierzenia i działania inwestycyjne polegające na budowie nowych obiektów kubaturowych oraz przebudowie i zmianie wyglądu istniejących obiektów należy uzgadniać z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Strefa „E” ochrony ekspozycji

Strefa „E” ochrony ekspozycji układu zabytkowego obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o szczególnych wartościach krajobrazowych.

Działania konserwatorskie na tym obszarze polegają na:

- 1) ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym bądź ograniczeniu lub wykluczeniu zabudowy i innych elementów wysokościowych lub dysharmonizujących,
- 2) wszelkie działania inwestycyjne polegające na budowie nowych obiektów kubaturowych oraz przebudowie i zmianie wyglądu istniejących obiektów należy uzgodnić z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Strefa zabytkowych układów zieleni.

Jako zieleń chroniona mogą występować następujące obszary zieleni:

- 1) założenia zieleni komponowanej: parki, ogrody, skwery ukształtowane przez człowieka,
- 2) cmentarze powstałe przed 1945 rokiem,
- 3) szpalery, aleje, pojedyncze drzewa pomnikowe.

Na obszarze gminy Zawonia zabytkowe układy zieleni - zieleń chroniona występuje na terenach parków położonych w następujących miejscowościach: Czachowo, Sucha Wielka, Sędzice, Rzędziszowice, (parki wpisane do rejestru zabytków), Ludgierzowice, Skotniki, Głuchów Dolny, Miłonowice, Kopiec.

Na terenach parków obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) należy dążyć do ich zachowania lub scalenia w granicach historycznych, założenia te winny pozostać nadal założeniami zieleni, należy lokalizować tu funkcję reprezentacyjną lub rekreacyjną,
- 2) na terenach parków wpisanych do rejestru zabytków oraz parków i terenów zielonych przy założeniach podworskich i sakralnych obowiązuje ochrona drzewostanu i konieczność rewaloryzacji,
- 3) wszelkie działania na ich terenie, także lokalizację nowych obiektów należy uzgodnić z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków i wykonać pod jego kontrolą.

W przypadku szpalerów, alei i pojedynczych drzew pomnikowych obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) utrzymanie zieleni w granicach historycznych,
- 2) właściwa pielęgnacja zieleni,
- 3) w przypadku szpalerów i alei usuwanie chorych drzew i uzupełnienie układu nasadzeniami właściwych gatunków drzew.

Na terenie cmentarzy zabytkowych znajdujących się na terenie wsi Złotów i Zawonia obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) jeżeli są nadal użytkowane należy zachować dotychczasową funkcję,
- 2) cmentarze nieużytkowane należy zachować jako tereny zieleni,
- 3) należy utrzymać i konserwować obiekty cmentarna, obiekty małej architektury i ogrodzenia oraz zieleń, a powstałe ubytki uzupełnić zieleni dostosowaną do warunków glebowych,
- 4) w przypadku cmentarzy użytkowanych nowe inwestycje należy dopuścić wyłącznie jako uzupełnienie już istniejącej formy zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia historycznych relacji oraz pod warunkiem, że nie kolidują one z historycznym charakterem założenia,
- 5) wszelkie zamierzenia i działania inwestycyjne należy poprzedzić uzyskaniem wytycznych konserwatorskich oraz uzgodnić z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Stanowiska archeologiczne.

Na terenie gminy Zawonia występują liczne stanowiska archeologiczne w tym również stanowiska wpisane do rejestru zabytków.

W obrębie chronionych stanowisk archeologicznych i ich najbliższym sąsiedztwie obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) przed uzyskaniem pozwolenia na budowę oraz przed uzyskaniem przez inwestora zaświadczenia potwierdzającego akceptację zgłoszenia robót budowlanych nie wymagających pozwolenia na budowę należy uzyskać pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na przeprowadzenie prac ziemnych,
- 2) ewentualne prace ziemne muszą być poprzedzone ratowniczymi badaniami archeologicznymi i wykopaliskami oraz prowadzone przez uprawnionego archeologa, historyka architektury i odpowiednie zespoły badawcze, za pozwoleniem konserwatorskim,
- 3) należy wyłączyć spod ewentualnego zalesienia obszary stanowisk archeologicznych.

Strefa „W” ścisłej ochrony archeologicznej

Strefa „W” ścisłej ochrony archeologicznej wyznaczona została dla stanowisk archeologicznych charakteryzujących się własną formą krajobrazową oraz ich otoczenia, a także obszarów kościołów wraz z cmentarzami przykościelnymi.

Obiekty o zachowanej formie krajobrazowej, dla których wyznaczono strefę „W” wyłączone są ze wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć ich specyficzną firmę.

W strefie „W” obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) dla wszystkich obiektów w strefie wprowadza się priorytet wymogów konserwatorskich oraz zakaz działań inwestycyjnych nie związanych bezpośrednio z konserwacją i rewaloryzacją zabytkowego terenu - dopuszcza się jedynie prowadzenie prac porządkowych, konserwację zachowanych fragmentów zabytkowych celem ich ekspozycji w terenie lub zabezpieczenie przed zniszczeniem,
- 2) wszelkie ewentualne prace na terenie strefy należy uzgadniać z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz prowadzić za pozwoleniem pracę archeologiczną i wykopaliskową.

Strefa „OW” ochrony zabytków archeologicznych

Na obszarze objętym „Studium..” wyznaczono strefy „OW” ochrony zabytków archeologicznych obejmujące tereny o stwierdzonej lub domniemanej zawartości relikwów archeologicznych (w sąsiedztwie nagromadzenia udokumentowanych stanowisk archeologicznych). Dotyczy to wszystkich miejscowości położonych na terenie gminy o metryce średniowiecznej i nowożytniej oraz obszarów o zachowanych relikwach pradziejowego i historycznego osadnictwa. Strefę „OW” wyznaczono w większości miejscowości położonych na terenie gminy Zawonia.

W granicach strefy „OW” występują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) wszelkie zamierzenia inwestycyjne w obrębie strefy związane z pracami ziemnymi należy uzgodnić z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków co do konieczności ich prowadzenia pod nadzorem archeologicznym i za pozwoleniem konserwatorskim,
  - 2) nadzór archeologiczny i ratownicze badania archeologiczne należy prowadzić przez uprawnionego archeologa,
- powyższe pozwolenie konserwatorskie należy uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę, a dla robót nie wymagających pozwolenia na budowę przed realizacją inwestycji, to jest przed uzyskaniem zaświadczenia

potwierdzającego akceptację przyjęcia zgłoszenia wykonywania robót budowlanych.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Zawonia nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla lokalizacji gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Wrocław – Czeszów; Uchwała Nr VIII/44/99 z dnia 20.08.1999 r.
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla wsi Budczyce; Uchwała Nr VIII/129/2001 z dnia 30.03.2001 r.
3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 15 i 27 położonych w Pstrzejewicach; Uchwała Nr XX/146/2001 z dnia 29.06.2001 r.
4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Czeszów; Uchwała Nr XXIV/185/06 z dnia 27.04.2006 r.
5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsiach Zawonia i Tarnowiec; Uchwała Nr III/15/2006 z dnia 22.12.2006 r.
6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kałowice; Uchwała Nr IV/39/2007 z dnia 26.02.2007 r.
7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Niedary; Uchwała Nr IV/40/2007 z dnia 26.02.2007 r.
8. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Pęciszów oraz części wsi Budczyce; Uchwała Nr VI/53/2007 z dnia 26.04.2007 r.
9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Złotów; Uchwała Nr VII/77/2007 z dnia 25.06.2007 r.
10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Czeszów – Czeszów II; Uchwała Nr XII/110/2008 z dnia 30.01.2008 r.
11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia; Uchwała Nr XXII/163/2009 z dnia 23.04.2009 r.
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Budczyce – działki nr 20/6, 99 (część), 40, 27, 109 (część), 33; Uchwała Nr XXXII/232/2010 z dnia 01.07.2010 r.
13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Złotów – działki nr

320/4, 319, 318, 317, 316, 315, 314, 313, 312, 311/1, 311/2, 311/3, 726, 632 (część), 329 (część), 304; Uchwała Nr XXXII/234/2010 z dnia 01.07.2010 r.

14. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Złotów – działki nr 612/2 (część), 612/1 (część), 611, 610/3, 610/4, 608 (część); Uchwała Nr XXXII/235/2010 z dnia 01.07.2010 r.

15. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Czeszów – Czeszów II uchwalonego uchwałą nr XII/110/2008 z dnia 30.01.2008 r. dla działki nr 746/7; Uchwała Nr XXXIV/257/2010 z dnia 28.10.2010 r.

16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Cielętniki; Uchwała Nr III/18/2011 z dnia 24.02.2011 r.

17. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kałowice uchwalonego uchwałą nr IV/39/2007 z dnia 26.02.2007 r. dla działki nr 142; Uchwała Nr III/19/2011 z dnia 24.02.2011 r.

18. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Czeszów uchwalonego uchwałą nr XIII/110/2008 z dnia 30.01.2008 r. dla działek nr 746/2, 746/3 i 746/4; Uchwała Nr III/20/2011 z dnia 24.02.2011 r.

19. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsiach Zawonia i Tarnowiec uchwalonego uchwałą nr III/15/2006 z dnia 22.12.2006 r. dla działki nr 262/3; Uchwała Nr III/21/2011 z dnia 24.02.2011 r.

20. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia uchwalonego uchwałą nr XXII/163/2009 z dnia 23.04.2009 r. dla działek nr 459/4 i 460/2; Uchwała Nr III/22/2011 z dnia 24.02.2011 r.

21. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia uchwalonego uchwałą nr XXII/163/2009 z dnia 23.04.2009 r. dla działki 557/1; Uchwała Nr III/23/2011 z dnia 24.02.2011 r.

22. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Budczyce uchwalonego uchwałą nr VIII/129/2001 dla działek nr 31 i 32; Uchwała Nr III/24/2011 z dnia 24.02.2011 r.

23. Zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia przy ulicach Wrzosowej i Piaskowej; Uchwała Nr VII/52/2011 z dnia 01.09.2011 r.

24. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kałowice uchwalonego uchwałą nr IV/39/2007 z dnia 26.02.2007 r. dla działek nr 27/8,

29/1, 29/2, 30, 31 i 86; Uchwała Nr VIII/62/2011 z dnia 28.09.2011 r.

25. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Niedary; Uchwała Nr XIV/120/2012 z dnia 03.08.2012 r.

26. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Miłonowice; Uchwała Nr XIX.153.2012 z dnia 31.12.2012 r.

27. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia; Uchwała Nr XXIV/191/2013 z dnia 29.04.2013 r.

28. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 331 obręb Zawonia; Uchwała Nr XXVII/210/2013 z dnia 29.07.2013 r.

29. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 27 obręb Pstrzejowice; Uchwała Nr XXIX/228/2013 z dnia 30.10.2013 r.

30. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Miłonowice; Uchwała Nr XXXIII/255/2014 z dnia 27.02.2014 r.

31. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Złotów; Uchwała Nr XXXIII/253/2014 z dnia 27.02.2014 r.

32. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Zawonia uchwalonego uchwałą nr XXII/163/2009 z dnia 23.04.2009 dla działek nr 219/1 i 220/1; Uchwała Nr IX/65/2015 z dnia 22.07.2015 r.

Inwestycje na terenie gminy Zawonia, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Wielokulturowe wpływy związane z wymianą ludności, miały wpływ na wykształcony dorobek dziedzictwa kulturowego w gminie. Najcenniejsze zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków prezentują zróżnicowany stan zachowania. Wśród nich, z uwagi na wartość historyczną, krajobrazową i architektoniczną, można wyróżnić:

ZESPOŁY REZYDENCJONALNO-PARKOWE I FOLWARCZNE

W przeszłości tworzące charakterystyczne wyznaczniki wiejskiego krajobrazu kulturowego, po drugiej wojnie światowej w większości uległy znacznej destrukcji. Oddzielone od naturalnego zaplecza, jakim były majątki

ziemskie, pozbawione autentycznych gospodarzy, najczęściej niszczały. Jedynie nieliczne przetrwały w stanie nie pogorszonym. Zmiany ustrojowe częściowo odmieniły losy tych kompleksów, pozwalając na przeprowadzenie zabiegów rewitalizacyjnych wprowadzając do tych zespołów nowe formy użytkowe. Spośród 10 obiektów rezydencjonalnych do rejestru zabytków wpisano cztery pałace. Natomiast budynki gospodarcze na terenie założeń folwarcznych, poprzez upływ czasu i niedostosowanie do współczesnych wymogów technologicznych w większości nie spełniają swojej pierwotnej funkcji, niektóre przebudowano lub wymagają prac remontowych i adaptacyjnych, bądź też wprowadzono do nich współczesną zabudowę uzupełniającą. Liczne na terenie gminy budynki folwarczne ujęte są w ewidencji zabytków, do rejestru wpisano zabudowę folwarczną w Suchej Wielkiej. Większości obiektów architektonicznych towarzyszyły i tworzyły z nimi kompozycyjnie nierozzerwalną całość parki. Miały one izolować mieszkańców rezydencji od wsi i zabudowań gospodarczych, ale także chronić od wiatrów i być miejscem spacerów dla ich właścicieli oraz oazą zieleni i atrakcyjnym elementem krajobrazu. Zmieniały się wraz z modą i stylami kolejnych epok. Na terenie gminy znajdują się 4 parki wpisane do rejestru zabytków, powstałe głównie w 2 poł. XIX w., przekształcone na pocz. XX w., w zasadzie wymagające rewitalizacji. W najlepszym stanie jest park w Czachowie. Istotnemu przekształceniu uległ układ kompozycyjny parków w Sędzicach i Głuchowie Dolnym.

CZACHOWO

Wieś położona na wzgórzach Trzebnickich, w jarze Potoku Sędzickiego, wspominana w dokumentach źródłowych w 1218 r. Majątek do pocz. XIX w. należał do cysterek w Trzebnicy, od końca XIX w. do 1909 r. do Alfreda von Dazura, później nabył go baron Bolko von Richthofen. W 1926 r. właścicielem był Franz Josef Ritter Hentschel von Gilgenheimb. Od lat 30. XX w. do 1945 r. właścicielem był Georg Conrad Kissling. Po drugiej wojnie światowej majątek upaństwowiono, a w pałacu urządzono mieszkania pracowników PGR. Obecnie pałac wraz z parkiem i budynkami gospodarczymi dawnego folwarku są własnością prywatną.

Pałac wzniesiony na pocz. XIX w., na wzniesieniu, zwrócony frontem w stronę stromo opadającego w dół dziedzińca z budynkami folwarcznymi, przebudowany gruntownie na pocz. XX w., posiada masywną bryłę, wzbogaconą ryzalitami i dwiema wieżami, z których jedna w narożu południowo-zachodnim, czterokondygnacyjna, ma kształt czterościanowy, przykryta dachem

czterospadowym z glorieta i sterczyną, druga wieża, w narożniku południowo-wschodnim, trzykondygnacyjna, ma kształt cylindryczny, przykryta dachem kopulastym ze sterczyną. Ryzalit zdobiący środek fasady południowej, zwieńczony szczytem zarysowanym fantazyjną linią, poprzedza ciężki portyk wspierający taras. Budynek założony na rzucie prostokąta, murowany, tynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, pokryty czterospadowym dachem z niewielkimi lukarnami. Budynek niemal w całości wyremontowany, zabezpieczony, z wymianą całego poszycia dachu, na blachę cynkową.

Park o powierzchni 2,7 ha, typu swobodnego, przylega od północy do pałacu, przed którym 200-letnia lipa. Zachowany w granicach założenia pałacowego, z zachowanym starodrzewem z lat 70. XIX w., w części północnej z drzewostanem o charakterze leśnym. W części zachodniej zachowane egzemplarze buka purpurowego, sosna czarna, jodła, dęby szypułkowe i czerwone, lipa drobnolistna, w północno-zachodnim fragmencie parku wyróżniają się daglezie. Park uporządkowany, utrzymany w dobrym stanie.

GŁUCHÓW DOLNY

Wieś nieregularna, położona na Wzgórzach Trzebnickich, na zboczu opadającym do Potoku Sędzickiego, wzmiankowana w 1218 r. pod nazwą Głuchowo. W okresie późniejszym, w XVII w., następuje podział miejscowości na część górną i dolną. W 1641 r. właścicielem dóbr był von Grunawer, w połowie XVIII w. wymieniany jest von Kessel, natępnie von Triltzschler. W 1937 r. dobra zostały podzielone, część należała do Czachowa, a w Głuchowie gospodarowała żeńska szkoła socjalno-pedagogiczna z Wrocławia. Po wojnie majątek przejęty przez Skarb Państwa.

Pałac wzniesiony w 2 poł. XVIII w., w k. XIX w. zyskał obecną postać. Inicjatorem budowy pałacu była rodzina von Triltzschler, będąca właścicielem dóbr od 1768 r. Budynek o wyraźnych cechach rezydencji wiejskiej, poprzez zastosowane dekoracje szczytów i nadproży okiennych zyskał charakter neobarokowy i neorenesansowy. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, murowany, tynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty wysokim dachem dwuspadowym z mieszkalno-użytkowym poddaszem. Od strony południowej dostawiony, sięgający wysokością I kondygnacji, kolumnowy portyk. Na osi poprzecznej, z obu stron, dostawione tarasy. Zachodnią stronę bryły rozczłonkowane środkowy ryzalit zakończony, w partii dachu, trójkątnym szczytem o spływach wolutowych. Po stronie wschodniej, na osi, w partii dachu szczyt. Elewacje zachowały liczne ozdobne detale architektoniczne. Obecnie budynek

pałacu to wielorodzinny dom mieszkalny. Stan zachowania dostateczny (wyremontowany dach, częściowo wymieniona stolarka okienna). Pilnego remontu wymagają elewacje. Pałac jest własnością Gminy Zawonia, która zaplanowała remont obiektu. Zadanie to wyszczególnione zostało zarówno w *Strategii Rozwoju Gminy Zawonia na lata 2015-2020* jak i w *Programie Rewitalizacji Gminy Zawonia na lata 2016-2026*.

RZĘDZISZOWICE

Niewielka wieś, należy do najstarszych w gminie, wymieniana jako własność biskupia w dokumencie z 1155 r., położona w dolinie Węgrowskiego Potoku, wśród Wzgórz Trzebnickich. W 1241 r. ponownie odkupiona przez biskupstwo wrocławskie od synów księcia Henryka II. W 1251 r. lokowana na prawie niemieckim. W XIII w. wymieniane były tutaj dwa folwarki, od 1390 r. tylko jeden, którego właścicielem był Franzko Sandzy. Na przestrzeni wieków dobra należały do wielu właścicieli, ostatnimi przedwojennymi właścicielami byli, od 1877 r. do 1894 r. Alfred von Gilgenheimb, następnie do 1945 r. jego spadkobierca. Po wojnie majątek przejęło państwo polskie, w pałacu zamieszkali pracownicy utworzonego tutaj PGR.

Pałac został wzniesiony w latach 1880-1890 z inicjatywy Alfreda von Gilgenheimba, przebudowany w latach 1910-1915. Obiekt murowany z cegły, tynkowany, w partii poddasza ściany drewniane, ryglowe, deskowane, tynkowane, założony na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty wysokim dachem mansardowym z lukarnami. W elewacji wschodniej umieszczony centralnie, znacznie wypiętrzony, trzyosiowy ryzalit, zwieńczony półkolistym naczółkiem. Ryzalit poprzedzony gankiem filarowym, podtrzymującym balkon. Na osi główne wejście do budynku. Elewacja zachodnia z centralnym trzykondygnacyjnym ryzalitem z półwalnym szczytem, poprzedzonym niewielkim gankiem kolumnowym. Ganek zwieńczony trójkątnym frontonem z umieszczonym w centrum tympanonu kartuszem herbowym rodziny Henschel von Gilgenheimb. Elewacje o skromnej dekoracji, z narożnikami zaakcentowanymi pilastrami. We wnętrzach zachowane częściowo dawne okładziny drewniane i kafelkowe ścian i posadzek, parkiety, kominki i witraże przedstawiające kartusze z herbami dawnych właścicieli majątku. Obiekt w dość dobrym stanie, wymaga remontu tynków z odtworzeniem detalu elewacyjnego i opierzeń, osuszenia murów, naprawy stolarki i przeszkleń. Obecnie część pomieszczeń budynku zajmują biura Przedsiębiorstwo Rolniczo-Usługowe Pol – Rol. Sp. z o.o., część służy jako mieszkania najemców, sala reprezentacyjna

zwana świetlicą wynajęta przez Parafię Rzymskokatolicką na cele kultu religijnego. Obiekt w zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Park okalający pałac założono w poł. XIX w., pierwotnie o pow. 9 ha, w tym wód 0,7 ha, z wykorzystaniem starszego drzewostanu. W centralnej części parku znajduje się pałac, na północny zachód od niego domek ogrodnika, obecnie nieużytkowany, w północno-zachodnim narożniku pałacu znajdują się ogrody warzywne lokatorów. Na południe od pałacu położony jest staw i dziedziniec gospodarczy, wokół którego nieregularnie usytuowana zabudowa folwarczna, częściowo zachowana. Po północnej stronie folwarku trzy starte dęby, najstarszy na wschód od pałacu, dwa w pobliżu gazonu po południowo-zachodniej stronie pałacu. Cztery formowane graby przy północnej granicy założenia, stanowiące relikht ogrodu ozdobnego z 2 poł. XIX w., w którym założono szpaler z formowanych grabów. Część parkową od ogrodowej oddziela droga dojazdowa. Od niej, poprzez bramę wjazdową, odchodzi pod kątem prostym droga prowadząca do podjazdu usytuowanego na niewielkiej skarpie przed głównym wejściem do pałacu. Zwarty zespół zieleni parkowej zajmuje teren położony na wschód i północ od pałacu. Park przecina w kierunku północ-południe nawodniony rów, a przez jego odnogę zasilany wodą jest duży staw z wysepką pośrodku, położony między zabudową gospodarczą a szosą. Wzdłuż drogi wiejskiej występuje ogrodzenie z płyt betonowych, dalej z siatki na słupach. Główną bramę wjazdową, między pałacem a folwarkiem, zdobią dwa oryginalne filary kwadratowe z rzeźbami siedzących zwierząt. Wśród drzewostanu świerk i klon pospolity, klon jawor, kasztanowiec, jesion wyniosły, olsza czarna, dąb szypułkowy, topola biała i czarna, lipa drobnolistna. W północnej i wschodniej części parku występują kępowo samosiewy drzew liściastych. Park uporządkowany w pobliżu pałacu, w pozostałej części wymaga prac rewitalizacyjnych.

SĘDZICE

Wieś położona w dolinie niewielkiego potoku wśród wzgórz Trzebnickich. Wzmiankowana w 1243 r., gdy biskup Tomasz kupił wieś od księcia Bolesława II Rogatki. Lokowana na prawie niemieckim. Na przestrzeni wieków w posiadaniu wielu właścicieli, ostatnimi, od 1909 r do 1945 r. był ród von Ballestremów. Po wojnie majątek upaństwowiono i założono PGR. We wsi znajduje się zespół dworski z 1 poł. XIX w. (dwór, oficyna). Zachowała się część zabudowy folwarcznej z dawnego założenia (gorzelnia, obora, stodoła) oraz park, który został wpisany do rejestru zabytków.

Park założony w 1 poł. XIX w. na powierzchni 14,4 ha, z wykorzystaniem istniejącego lasu mieszanego. Układ oparty o obsadzenia starodrzewem dróg wokół stawów i zieleń towarzyszącą zabudowaniom gospodarczym. Park w większości zdewastowany, z wyciętym drzewostanem, fragment zachodni i północny zajmuje zespół trzech stawów hodowlanych z pocz. XIX w., drogi wokół stawów obsadzono z końcem XIX w. drzewami, wśród których wierzby, kasztanowce, modrzewie, jesiony, jodły. W części zachodniej założenia poza linią drzewostanu widoczne ślady po zarośniętych stawach, w wyniku zmian stosunków wodnych. Także liczne samosiewy i odrosty. Przez teren parku prowadzi rów kanalizacyjny odprowadzający ścieki z osiedla pracowniczego. Obecnie część zadrzewiona zajmuje obszar ok. 3 ha. W zachowanym drzewostanie wyróżnić można: buk pospolity, dąb szypułkowy, jesion wyniosły, kasztanowiec zwyczajny, klon polny i pospolity, lipa drobnolistna, modrzew europejski, olsza czarna, sosna wejmutka. Drzewostan wymaga uporządkowania.

SUCHA WIELKA

Niewielka wieś rozproszona, położona na Wzgórzach Trzebnickich, na stoku wzgórza i w dolinie potoku. Wzmiankowana w 1368 r., założona na prawie niemieckim. Pierwotne sołectwo przerodziło się w dobra szlacheckie. Przed 1783 rokiem należała do rodziny von Strachwitz i von Diebitsch., którzy wybudowali tutaj siedzibę rodową. Od pocz. XX w. do 1945 r. kolejnymi właścicielami byli: od 1909 do 1936 r. Sigismund von Sachs, a od 1937 r. Horst von Worrach. Po wojnie majątek przejęty przez Skarb Państwa, w pałacu mieściła się szkoła i mieszkania pracowników PGR. Zdewastowany zespół pałacowo-folwarczny z parkiem stanowi obecnie własność prywatną.

Zespół pałacowo-folwarczny znajduje się w południowej części wsi, w zakolu drogi lokalnej, wzdłuż której przepływa wąska struga. Od północy założenie oddzielone jest parkiem od zabudowań wsi. Szczątkowo zachowany mur graniczny.

Pałac zbudowany w 4 ćw. XVIII w., przebudowany w XIX w., restaurowany na pocz. XX w. Budynek murowany z cegły, tynkowany, na kamiennych fundamentach, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, wzniesiony na planie prostokąta. Nakryty wysokim dachem mansardowym z lukarnami, czterospadowym, krytym dachówką. W środku kalenicy ośmioboczna sygnaturka z hełmem kopulastym z iglicą i kulą. Fasada zaakcentowana pozornym, dwukondygnacyjnym ryzalitem

przechodzącym w wystawkę. Od zachodu niewielka przybudówka nakryta dwuspadowym daszkiem, łącząca pałac z oficyną. Od wschodu dostawiona parterowa, nakryta pulpitowym dachem, prostokątna przybudówka. Obiekt w trakcie remontu kapitalnego, m.in. wymieniono dach, wyremontowano elewacje. Budynek oficyny dwukondygnacyjny, murowany, nakryty dachem czterospadowym, poza dachem, znajduje się w złym stanie technicznym. Na zachód od niej całkowicie zrujnowany budynek dawnej obory.

Park naturalistyczny po północnej stronie pałacu, założony w k. XVIII w., poszerzony na pocz. XX w., o powierzchni 3,25 ha, w tym 0,04 ha wód. Zaniebany, porośnięty samosiewami drzew i krzewów. Z dawnego układu pozostały dwie alejki i polany oraz w północno wschodniej części wysychający stawek. Skrajem parku przepływa potok. W drzewostanie przeważają gatunki liściaste, wzbogacone ok. 1900 r. o gatunki drzew iglastych. Przed pałacem, po bokach głównego wjazdu, rosną symetrycznie dwie pomnikowe lipy. W pobliżu pałacu znajduje się mały fragment starego muru ceglanego. Wśród drzew wyróżnić można: dąb szypułkowy, grab pospolity, jesion wyniosły, kasztanowiec zwyczajny, klon pospolity, lipa drobnolistna, olsza czarna, jawor, sosna wejmutka, daglezwia, sosna czarna. Park wymaga rewaloryzacji.

Na południe od pałacu rozciąga się podwórze z pozostałościami ogrodów gospodarczych. W dobrym stanie znajduje się dom mieszkalny i przebudowany chlew. Pozostałe obiekty nieużytkowane, częściowo zrujnowane.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Nieodłącznym elementem stanowiącym dominantę architektoniczną w krajobrazie wsi, są wieże i dachy kościołów wraz z towarzyszącą im zabudową w postaci kaplic, kapliczek oraz otaczających je ogrodzeń i bram, czyniąc zapis historii przekształceń architektury, rozwiązań i konstrukcji. Na terenie gminy spośród czterech kościołów ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków objęto trzy, w tym jeden przykład architektury drewnianej.

ZAWONIA

Wieś ze śladami dawnego układu owalnicy, obecnie wielodrożnica, położona u północnych krańców Wzgórz Trzebnickich w dolinie Głębokiego Rowu, siedziba władz gminnych. Do 1810 r. we władaniu klasztoru cysterek w Trzebnicy, ale od początku XVIII w. przeszła jako wolne sołectwo w ręce prywatne. Do połowy XIX w. należała do feldmarszałka von Blüchera. Po jego śmierci wróciła do zasobów państwowych, po czym majątność została rozparcelowana. Od najdawniejszych czasów Zawonia była ośrodkiem

usługowym i handlowym dla najbliższej okolicy, bez rozwiniętego przemysłu. Wiadomo, iż w 1266 r. istniały tutaj dwa młyny, stawy rybne oraz klasztorny folwark. Na początku XIX w. była znanym ośrodkiem tkactwa – ok. 1830 r. we wsi istniało 30 warsztatów tkackich. Większość zabudowy w Zawoni pochodzi z przełomu XIX i XX w. Najstarszą budowlą jest kościół p.w. św. Jadwigi, który powstał jako kolejny po wspomnianym w źródłach kościele sprzed 1540 r.

Kościół parafialny p.w. św. Jadwigi, wzniesiony w latach 1689-1696, na ogrodzonym terenie cmentarza z 1 poł. XVI w., z licznymi nagrobkami z okresu późniejszego. Budynek posadowiony na wysokim kamiennym cokole, murowany z cegły, tynkowany, w stylu barokowy, orientowany, jednonawowy, z węższym i niższym, trójbocznie zakończonym prezbiterium oraz z wieżą dostawioną od strony południowej i kruchtą od północy. Dachy dwu- i pięciospadowe, kryte dachówką, wieża nakryta cebulastym hełmem z latarnią, zwieńczona krzyżem lotaryńskim. Takie same krzyże na kalenicach nawy i prezbiterium. Wyposażenie kościoła w większości barkowe, w ołtarzu głównym obraz patronki, św. Jadwigi. Kościół restaurowany w XIX w i w latach 1961-1970. W następnych latach odnowiono elewacje zewnętrzne i pokrycie dachu. Stan zachowania dobry.

Kościół ewangelicki, zbudowany ok. 1800 r., w 1936 r. dobudowano wieżę. Budynek klasycystyczny, murowany, tynkowany, jednonawowy z węższym, trójbocznie zakończonym prezbiterium, kruchtami - od południa kwadratowa, nakryta dachem pulpitowym, od północy na rzucie litery "L", przykryta dachem dwuspadowym, oraz kwadratową wieżą od północy przy prezbiterium, czterokondygnacyjną, z hełmem o dwu prześwitach, zwieńczoną sterczyną z chorągiewką. Dach nawy dwuspadowy, nad prezbiterium trójspadowy, kryty dachówką. Nieużytkowany po wojnie i zaniedbany obiekt w latach 1993/1994 został odrestaurowany i zaadaptowany na salę widowiskowo-rekreacyjną. Obecnie, po otrzymaniu ponad 2 mln dotacji z Regionalnego Programu Operacyjnego, z konkursu w ramach działania „Dziedzictwo kulturowe”, gmina przystępuje do kompleksowego remontu obiektu, który zostanie zaadaptowany na cele kulturalne - siedzibę Gminnego Ośrodka Kultury i Bibliotekę.

ZŁOTÓW

Wieś o układzie wielodrożnicy, położona na terenie równinnym, w sąsiedztwie lasów, wspominana w dokumentach źródłowych w 1266 r., jako tereny leśne. Lokowana na prawie niemieckim z jednoczesnym utworzeniem sołectwa, które w 1339 r. zostało sprzedane Bernardusowi de Rczekta. Sołectwo

było później rozdzielone i w efekcie stało się samodzielną posiadłością podzieloną następnie na mniejsze gospodarstwa. W 1 poł. XIX w. Złotów stanowił dużą, licznie zamieszkałą wieś, w której funkcjonowały: szkoła parafialna, 4 młyny wodne, cegielnia, 3 tartaki i 5 warsztatów tkackich. Pod koniec XX w. liczba ludności wsi stanowiła mniej niż połowę ludności w analogicznym okresie XIX w.

Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki fil. pw. św. Józefa Oblubieńca. Zbudowany w 1754 r., na niewielkim wzniesieniu, pośrodku wsi, w otoczeniu cmentarza ze starodrzewem i nielicznie zachowanymi nagrobkami, na miejscu wymienianego już w XIV w. kościoła katolickiego, a od 1708 r. protestanckiego. Do 1945 r. użytkowany przez ewangelików, następnie przejęty przez parafię katolicką w Zawoni. Obiekt drewniany, dwukondygnacyjny, konstrukcji zrębowej, wzniesiony na niskiej podmurówce kamiennej, ściany z belek ciosanych z modrzewia, łączonych na węglach na "jaskółczy ogon" z osłatkami, na rzucie wydłużonego prostokąta z niewydzielonym dwukondygnacyjnym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, orientowany, jednoprzestrzenny. We wnętrzu, po obu stronach nawy, rzędy słupów podtrzymujących piętrowe emporie. Na osi podłużnej kościoła, przy zachodniej ścianie nawy wyższa od korpusu kwadratowa wieża, o osobnej konstrukcji słupowo – ramowej, oszalowana pionowo. Przy południowej ścianie nawy dwie kruchty: duża, na rzucie kwadratu, ze schodami prowadzącymi we wnętrzu na chór, mniejsza na rzucie prostokąta. Przy północnej ścianie nawy prostokątna zakrystia. Kościół nakryty stromym dwuspadowym dachem z blachy stalowej ocynkowanej. Zakrystia i mała kruchta jednospadowym. Wieża nakryta cebulastym hełmem, pokrytym blachą miedzianą, z latarnią i metalową sterczyną z krzyżem. Kościół restaurowany w latach 1935-1937 – m.in. wymieniono pokrycie z gontu na eternit, w 1980 r. wymieniono pokrycie korpusu na blachę ocynkowaną, w 1993 r. wymieniono pokrycie hełmu wieży na miedziane. W 2014 r. remont drewnianej elewacji kościoła. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

9. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

9.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej

i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W 2017 r. Gmina Zawonia podjęła działania związane z opracowaniem gminnej ewidencji zabytków. Wykonano karty adresowe dla 155 zabytków nieruchomych. Opracowany zbiór będzie uzupełniany o nowe obiekty i obszary, w tym układy ruralistyczne, w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do 2019 r. zostaną wykonane karty adresowe dla zabytków archeologicznych.

9.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Zawonia” na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

9.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,

- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Rady Gminy Nr III/25/2006 z dnia 22 grudnia 2006 r.,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy.

Obiektami zabytkowymi, stanowiącymi własność Gminy Zawonia są: dawny kościół ewangelicki w Zawoni oraz zespół pałacowo-parkowy w Głuchowie. W 2017 r. wykonana została kompleksowa dokumentacja na remont kościoła w Zawoni. Remont kapitalny obiektu wraz z adaptacją na cele kulturalne wyznaczony został na lata 2018-2019.

Gmina posiada opracowaną dokumentację na remont pałacu w Głuchowie. Wykonano remont dachu z wymianą pokrycia, częściowo wymieniono stolarkę okienną. W 2018 r. planowany jest remont schodów. W kolejnych latach odnowione zostaną elewacje. Opracowana zostanie koncepcja rewaloryzacji założenia parkowego, obejmujące porządkowanie zieleni, prace pielęgnacyjne i sanitarne drzewostanu, budowę ciągów komunikacyjnych i spacerowych, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych. Zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na ten cel.

9.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów itp.

Szlaki turystyczne stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelakich szlaków (pieszych, rowerowych, konnych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością obiektów i miejsc przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy, atrakcyjność wzgórz i dolin rzecznych

oraz stawów z występującą tutaj bogatą florą i fauną, ośrodki hodowli koni w celach rekreacyjnych, hodowle karpia, wydarzenia kulturalne o zasięgu ponadregionalnym – Dożynkowy Wyścig Kolarski Parami, rajd konny Pony Ekspres, Piknik Motocyklowy, twórczość artystów ludowych, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowach sakralnych oraz przypominających świetność szlachecką zespołach pałacowo-folwarcznych otoczonych parkami, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Gmina jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi, a współpraca w ramach Lokalnych Grup Działania przynosi wymierne korzyści. Istniejące w regionie, a zarazem przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, to unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto tutaj wymienić szlaki turystyczne wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości:

- *Trzebnicka Pętla Rowerowa*, szlak czerwony, trasa dł. 172 km, przebiega przez m.in.: Szewce – Paniowice – Kotowice – Raków – Uraz – Rościszewice – Zakrzewo – Raszowice – Aleksandrowice – Kędzie – Bychowo – Żmigród – Nowe Domy – Wilkowo – Przeborów – Janiszów – Biedaszków Wielki – Kuźniczysko – Pęciszów – Budczyce – Zawonia – Tarnowiec – Cielętniki – Kopiec – Węgrów – Krakowiany – Boleścin – Skarszyn – Tokary – Siedlec Trzebnicki – Pierwoszów – Wysoki Kościół – Piotrowiczki – Strzeszów – Szewce,
- *Korona Kocich Gór*, rowerowy szlak niebieski, dł. 75 km: Grabowno Wielkie – Bukowinka – Malerzów – Lasy Złotowskie – Zamek Myśliwski – Grochowa – Zawonia, (wzgórze Cielętnik, 245 m. n.p.m., najwyższe wzniesienie gminy Zawonia, a jednocześnie wschodniej części Wzgórz Trzebnickich), prowadzi przez najwyższe partie najatrakcyjniejszej pod względem krajobrazowym wschodniej części Wzgórz Trzebnickich, głównie lasami. Wytoczony przez Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy,

- *Szlak rowerowy, zielony*, dł. ok. 100 km Dobroszyce – Cichoszów – Siekierowice – Mękarzowice – Łuczyna – Sadków – Bartków – Lasy Złotowskie – Złotów, stanowi fragment Pętli Dobroszyckiej,
- *Pętla zawońska*, dł. ok. 38 km: Trzebnica – Ligota – Masłów – Sucha Wielka – Budczyce – Zawonia – Sucha Mała – Czachowo – Skotniki – Głuchów Dolny,
- *Szlak Sąsiecznicy*, szlak kajakowy, dł. 20km,
- *Szlak Konny Wzgórz Trzebnickich*, dł. 167 km, tworzy pętlę wiodącą przez obszary Gmin Wisznia Mała, Zawonia, Prusice, Trzebnica oraz Oborniki Śląskie,
- *Szlaki Kurchanów*, dł. ok. 10 km, wytyczony, opracowany i oznaczony przez mieszkańców Niedar, obejmuje cmentarzysko kurhanowe sprzed ponad 3500 lat,
- *szlak pieszy, zielony*, dł. ok. 60 km: Długołęka – Zaprężyn – Krakowiany – Miłonowice – Cielętniki – Zawonia – Pęciszów – Kuźniczysko – Milicz,
- „*Storczyk*”, ścieżka przyrodnicza, pieszo-rowerowa, dł. 5 km, położona na Wzgórzach Trzebnickich, częściowo przebiega przez teren szkółki leśnej, prezentuje faunę i florę oraz osobliwości przyrodnicze na terenie leśnictwa Grochowo,
- „*Grochowska polana*”, ścieżka przyrodnicza wytyczona i oddana we wrześniu br. przez Gminę. Na terenie ścieżki zostały zamontowane m.in. tablice, przyrządy edukacyjne, zadaszona wiatra edukacyjna z miejscem spotkań.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków, ścieżek dydaktycznych czy punktów obserwacji ornitologicznych. Warte rozważenia są plany wytyczenia nowych szlaków np. konnych, rowerowych. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki znajdujące się niemal w każdej miejscowości, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, kapliczki i krzyże przydrożne, wskazane byłoby utworzenie specjalnej ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z różnymi formami architektonicznymi tych niewielkich budowli kultowych i okolicznością ich powstania. Inną propozycją mógłby być szlak stanowisk roślin rzadkich i chronionych, których na terenie gminy występują 23 gatunki na 144 stanowiskach, bądź szlak kulinarny związany z prowadzoną hodowlą karpia. To tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo

- historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się zarówno z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Dofinansowania dla propozycji turystycznych należy upatrywać w funduszach Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie, tak, jak zrobiono w przypadku kurhanów w Niedarach.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

9.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. kamieniarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”.

10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań

prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Zawonia wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Zawoni zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

11. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien

zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

12. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże

się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami, art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Dolnośląski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały

przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: e-mail: dwkz@dwkz.pl

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego we Wrocławiu

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego określone zostały w Uchwale Nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. wraz ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r.

Witryna internetowa: <http://www.umwd.dolnyslask.pl>

4. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,

- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.fos.wroc.pl>

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.